

Załącznik do uchwały Nr LXV/366/24
Rady Miejskiej w Miejskiej Górcie
z dnia 29 lutego 2024 r.

GMINNY PROGRAM WSPIERANIA RODZINY NA LATA 2024 – 2026

Miejska Górka Luty 2024

WPROWADZENIE

Zgodnie z art.176 pkt 1 i art. 179 ust. ustawy z dnia 9 czerwca 2011 roku o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej do zadań własnych gminy należy stworzenie gminnego systemu wsparcia i opieki nad dzieckiem i rodziną. Podstawowym podmiotem i adresatem działań systemu pomocy społecznej w gminie Miejska Górka jest rodzina. Rodzina należy do tych instytucji społecznych, które pomimo wielu zmian zachodzących w społeczeństwie, znajduje się na szczycie hierarchii wartości społecznych. Przekonanie, że rodzina jest ważna w życiu jednostek oraz to, że stanowi ona cel, do którego warto dążyć, obecne jest w wielu różnych kulturowo zbiorowościach. Pragnienie posiadania rodziny jest czymś uniwersalnym. O ile jednak przekonanie o wadze rodziny jest znaczne, to zmienia się obraz i kształt tej rodziny. Dominujący model, znany jeszcze sprzed kilkunastu lat, oparty na trwałym małżeństwie z silną pozycją mężczyzny, męża i ojca, ustępuje miejsca innym formom życia rodzinnego, opartym na małżeństwach o partnerskim statusie, małżeństwach rekonstruowanych, związkach partnerskich czy niepełnych, z samotnym rodzicem jako głową rodziny. Zmieniają się również oczekiwania wobec rodziny, szczególnie wobec rodziców, związane z presją demograficzną. Współczesne rodziny posiadają coraz mniej dzieci. Są obarczone wieloma dylematami: balansowanie między pracą a domem, co ma swoje przełożenie na brak czasu dla rodziny jak i relacji wewnątrzrodzinnych; wyborem między posiadaniem jednego dziecka, ale za to maksymalnie zaopiekowanego czy wielodzietnością, która wymaga ogromnego nakładu pracy, co wiąże się z wyrzeczeniami, formalizowaniem relacji między partnerami, kosztem rezygnacji z własnej niezależności, a życiem w związku nieformalnym bez zobowiązań. Dylematy te są czynnikiem, który może doprowadzić do zaistnienia złożonych problemów w rodzinie, jeśli rodzice nie sprostają wymaganiom.

Dylematy związane z rodziną stają się nie tylko przedmiotem szczególnego zainteresowania polityki społecznej, ale też dużym wyzwaniem dla niej. Zwłaszcza kwestie związane ze wspieraniem funkcji opiekuńczej, wychowawczej i edukacyjnej rodziny. Tylko „zdrowa” rodzina jest warunkiem wykreowania młodego pokolenia, które będzie miało poczucie własnej wartości, aspiracji, empatii jak i również będzie bazą do budowania kolejnej prawidłowo funkcjonującej komórki społecznej. Rozpad rodziny, niewydolność wychowawcza, zanikanie poczucia bezpieczeństwa, narastanie konfliktów powodują wzrost zjawisk negatywnych, które wymagają ingerencji z zewnątrz angażując siły i środki społeczne. Długoletnie przebywanie rodziny w sytuacji kryzysowej może spowodować całkowite zerwanie więzi rodzinnych i umieszczenie dzieci w pieczy zastępczej.

Mając na względzie fakt, że rodzina biologiczna jest najlepszym środowiskiem dla prawidłowego rozwoju dziecka należy podjąć szereg działań wspierających oraz pedagogizujących, które umożliwią dziecku pozostanie w niej, a rodzinie zapewnią prawidłowe funkcjonowanie. Praca z rodziną powinna być realizowana zarówno w jej najbliższym otoczeniu jak i w środowiskach, w których funkcjonują jej członkowie. Wszelkie działania powinny być prowadzone za zgodą rodziny i jej aktywnym zaangażowaniem, uwzględniając zasadę pomocniczości. Chodzi tutaj o obustronny wysiłek zarówno członków rodziny jak i pracowników instytucji pomocy społecznej (pracownik socjalny, asystent rodziny) zmierzający do utrzymania lub przywrócenia naturalnych więzów i normalizacji życia rodzinnego. W swoich działaniach pracownicy socjalni i asystenci rodziny mają za zadanie wspieranie i wspomaganie, a nie zastępowanie rodziców w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczych. Zadaniem asystenta rodziny jest praca na rzecz rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczej. Rola asystenta rodziny polega na całościowym wspieraniu oraz pedagogizacji rodziny wychowującej dzieci zagrożone wykluczeniem społecznym. Działania asystenta rodziny mają wspomagać rozwój kompetencji wszystkich członków rodziny tj. rodziców, dzieci, czemu służy indywidualne podejście do rodziny i jej problemów. W tym miejscu należy jednoznacznie powiedzieć, że asystent rodziny nie wyręcza i nie działa za rodzinę, jedynie wspiera ją w wykonywaniu określonych obowiązków, pokazując jakie efekty przyniesie ich praca oraz ukierunkowuje w taki sposób, aby ich działania przyniosły pozytywne efekty. Pozostawienie rodzin bez fachowego wsparcia i różnorodnej pomocy specjalistycznej spowoduje wzrost zjawiska dalszej degradacji rodzin i skutkować będzie różnorodnymi konsekwencjami, którymi najbardziej zagrożone będą dzieci.

Priorytetem wspierania rodziny jest zapewnienie odpowiednich warunków rozwoju dla dzieci i młodzieży oraz kształtowania wartości i norm związanych z ich wychowaniem. Aby móc kompleksowo wspierać rodziny należy stworzyć gminny program wspierania rodziny, którego realizacja należy do zadań własnych gminy. Program wspierania rodziny w Gminie Miejska Górka na lata 2024 – 2026 stanowi kontynuację wybranych celów i zadań wskazanych do realizacji w poprzednim programie.

ZAŁOŻENIA OGÓLNE

Strategicznym celem Programu jest budowa lokalnego systemu pomocy rodzinie w Gminie Miejska Górka w ramach którego rodzina będzie mogła liczyć na pomoc i kompleksowe wsparcie. Zgodnie z założeniami ustawy o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, zadaniem obowiązkowym jednostek samorządów terytorialnych oraz organów administracji rządowej jest wspieranie rodziny przeżywającej trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo wychowawczej oraz organizacji pieczy zastępczej w zakresie ustalonym ustawą. Zapewnienie wsparcia rodzinie polegać powinno, w szczególności na: analizie sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego, wzmocnieniu roli i funkcji rodziny, rozwijaniu umiejętności opiekuńczo-wychowawczych rodziny, pomocy w integracji rodziny, przeciwdziałaniu marginalizacji i degradacji społecznej rodziny, podniesieniu świadomości w zakresie planowania oraz funkcjonowania rodziny, dążeniu do reintegracji rodziny. Wspieranie rodziny jest prowadzone w formie: pracy z rodziną, pomocy w opiece i wychowaniu dziecka, za jej zgodą i aktywnym udziałem, z uwzględnieniem zasobów własnych oraz źródeł wsparcia zewnętrznego (instytucji i podmiotów działających na rzecz dziecka i rodziny, placówek wsparcia dziennego, rodzin wspierających). Praca z rodziną biologiczną jest prowadzona także w przypadku czasowego umieszczenia dziecka w pieczy zastępczej.

CHARAKTERYSTYKA ŚRODOWISKA LOKALNEGO I DIAGNOZA PROBLEMU

Punktem wyjścia do określenia zadań zawartych w Gminnym Programie Wspierania Rodziny jest analiza środowiska lokalnego. Dla potrzeb programu opracowano Karty Diagnostyczne zawierające informacje jak w poniższych tabelach:

Tabela Nr 1. Karta Diagnostyczna stan na 31 grudnia danego roku;

Wyszczególnienie	2021	2022	2023
Liczba mieszkańców Gminy	9165	9086	9040
Liczba rodzin korzystających z pomocy społecznej	129	119	121
Liczba osób w tych rodzinach	178	162	181
Liczba rodzin uprawnionych do świadczeń rodzinnych	232	160	129
Liczba dzieci na które pobierany jest zasiłek rodzinny	504	362	310
Liczba rodzin uprawnionych do pobierania Funduszu Alimentacyjnego	23	18	17
Liczba dzieci na które wypłacane są świadczenia z funduszu alimentacyjnego	36	30	27
Liczba dzieci zamieszkujących w Gminie Miejska Górka w wieku 0-12	1153	1122	1090
Liczba młodzieży zamieszkującej w Gminie Miejska Górka w wieku 13-18	734	764	759
Liczba dzieci i młodzieży umieszczonych w rodzinach zastępczych i Placówkach opiekuńczo - wychowawczych	4	8	7

Źródło; opracowania własne.

W tabeli Nr 2 przedstawiono powody przyznania pomocy niezależnie od rodzaju i formy.

POWODY UDZIELENIA POMOCY I WSPARCIA			
LICZBA RODZIN I OSÓB	ROK 2021	ROK 2022	ROK 2023
UBÓSTWO			
Liczba rodzin ogółem	6	4	3
Liczba osób w rodzinach	8	6	3
SIERODZTWO			
Liczba osób ogółem	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0
BEZDOMNOŚĆ			

Liczba rodzin ogółem	3	4	4
Liczba osób w rodzinach	3	4	4
BEZROBOCIE			
Liczba rodzin ogółem	31	32	28
Liczba osób w rodzinach	71	68	59
NIEPEŁNOSPRAWNOŚĆ			
Liczba rodzin ogółem	38	35	35
Liczba osób w rodzinach	54	38	53
DŁUGOTRWALA LUB CIĘŻKA CHOROBA			
Liczba rodzin ogółem	43	34	40
Liczba osób w rodzinach	73	37	49
PRZEMOC W RODZINIE			
Liczba rodzin ogółem	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0
POTRZEBA OCHRONY OFIAR HANDLU LUDŹMI			
Liczba rodzin ogółem	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0
POTRZEBA OCHRONY MACIERZYŃSTWA :			
Liczba rodzin ogółem	3	2	1
Liczba osób w rodzinach	15	11	6
W TYM WIELODZIETNOŚCI			
Liczba rodzin ogółem	3	2	0
Liczba osób w rodzinach	15	11	0
BEZRADNOŚĆ W SPRAWACH OPIEKUŃCZO – WYCHOWAWCZYCH I POROWADZENIA GOSPODARSTWA DOMOWEGO			
Liczba rodzin ogółem	3	3	5
Liczba osób w rodzinach	14	18	26
W TYM RODZINY NIEPEŁNE			
Liczba rodzin ogółem	1	3	2
Liczba osób w rodzinach	3	12	9
W TYM RODZINY WIELODZIETNE			
Liczba rodzin ogółem	1	3	5
Liczba osób w rodzinach	6	18	26
TRUDNOŚCI W INTEGRACJI CUDZOZIEMCÓW, KTÓRZY UZYSKALI W RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ STATUS UCHODźCY LUB OCHRONĘ UZUPEŁNIAJĄCĄ			
Liczba rodzin ogółem	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0
TRUDNOŚĆ W PRZYSTOSOWANIU DO ŹYCIA PO ZWOLNIENIU Z ZAKŁADU KARCEGO			
Liczba rodzin ogółem	1	1	0
Liczba osób w rodzinach	1	1	0
ALKOHOLIZMU			
Liczba rodzin ogółem	1	2	3
Liczba osób w rodzinach	1	2	3
NARKOMANII			
Liczba rodzin ogółem	0	1	0
Liczba osób w rodzinach	0	1	0
ZDARZENIA LOSOWEGO			
Liczba rodzin ogółem	0	1	1

Liczba osób w rodzinach	0	4	1
SYTUACJI KRYZYSOWEJ			
Liczba rodzin ogółem	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0
KŁĘSKI ŻYWIOŁOWEJ LUB EKOLOGICZNEJ			
Liczba rodzin	0	0	0
Liczba osób w rodzinach	0	0	0

Źródło: opracowanie własne

Analizując powyższe dane można zauważyć, na przestrzeni 3-ech lat, liczba osób korzystających z różnych form wsparcia realizowanych przez Ośrodek Pomocy Społecznej utrzymuje się na podobnym poziomie. Oznacza to, że sytuacja materialna rodzin nie ulega pogorszeniu.

W analizowanych latach, głównym powodem ubiegania się o pomoc jest bezrobocie, niepełnosprawność, długotrwała choroba, ale występuje również bezradność w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego. Znaczną część osób i rodzin korzystających ze wsparcia pomocy społecznej stanowią takie, w których dysfunkcje są ze sobą powiązane (jedne generują drugie) np. ubóstwo spowodowane bezrobociem lub problemem alkoholowym, z niepełnosprawnością lub z niezaradnością w życiu codziennym itp. Rodziny borykające się z bezradnością w sprawach opiekuńczo-wychowawczych i prowadzeniu gospodarstwa domowego traktowane są przez służby społeczne priorytetowo, gdyż bezpośrednio dotyczy najsłabszej grupy jaką są dzieci. Rodzina bezradna opiekuńczo-wychowawczo lub zagrożona tym problemem, to rodzina, która nie spełnia swych zadań wobec dzieci. Rodziny te pozostają w opozycji do właściwości rodziny zdrowej. W takiej rodzinie na pierwszym miejscu zaspakajane są potrzeby rodziców, a nie dzieci. Zaburzona jest również więź emocjonalna między członkami rodziny – są osoby ważniejsze, którym pozostali członkowie rodziny muszą się podporządkować. Atmosfera w rodzinie jest pełna napięcia, zasady są narzucane. Nie można wyrażać swoich uczuć, myśli i pragnień. Niejednokrotnie dzieci w takich rodzinach odbierane są jako balast dla rodziców ograniczające ich swobodę. Wobec dzieci stosowane są surowe kary nieadekwatne do stopnia przewinienia. Podsumowując rozważania na temat roli rodziny w systemie profilaktyki, trzeba zdawać sobie sprawę z aktualnych zagrożeń, jakie niesie rozwój cywilizacji. Postawy wielu ludzi nacechowane są lękiem przed przyszłością, rozczarowaniem. Wiele rodzin się rozpada a dzieci niejednokrotnie stają się kartą przetargową. W celu zapobiegania lub niwelowania zaistnienia takich sytuacji praca wyspecjalizowanej kadry pomocy społecznej wymaga wysokiego profesjonalizmu i zaangażowania w podejmowanych działaniach. Niezbędne jest wsparcie służb i instytucji działających na rzecz rodziny. Jednak najbliższej rodzin, wymagających wsparcia, są pracownicy socjalni i asystent rodziny.

Analiza SWOT Gminnego Programu Wspierania Rodziny.

<p>Mocne strony: Baza instytucji wspierających rodzinę (OPS, policja, sąd, PCPR, służba zdrowia, oświata, organizacje pozarządowe, kościół itp.) Dobre rozeznanie środowiska lokalnego przez pracowników służb pomocy społecznej, policji, nauczycieli, Doświadczenie, wiedza i kwalifikacje pracowników działających na rzecz rodziny, Zatrudnianie asystenta rodziny (zgodnie z ustawą o wspieraniu rodziny i systemie pieczy zastępczej, Wsparcie stypendialne dla dzieci i młodzieży, Dobrze rozwinięta baza obiektów sportowych, Zabezpieczenie w budżecie gminy niezbędnych środków na realizację zadań z zakresu wspierania rodziny, Dostępność do poradnictwa psychologicznego,</p>	<p>Słabe strony: Bierna postawa rodziców wobec problemów występujących w rodzinie, Bezradność rodziców w sprawach opiekuńczo-wychowawczych, Niechęć do otrzymywania wsparcia zewnętrznego, pomocy instytucjonalnej wobec problemów opiekuńczo –wychowawczych, Brak pozytywnych wzorców osobowych w rodzinach dysfunkcyjnych, Brak rodzin wspierających, Brak świadomości społecznej o potrzebach i możliwościach w zakresie opieki rodziny zastępczej, Rozpad związków – separacja, wyjazdy za granicę, Bezrobocie i trudna sytuacja finansowa rodzin, niestabilność zatrudnienia,</p>
--	--

pedagogicznego, mediatora rodzinnego.	Wyuczona bezradność i roszczeniowość uzależnienie od pomocy i brak współpracy rodzin w zakresie rozwiązywania problemów, Nadużywanie przez członków rodziny alkoholu, nadmierne korzystanie z Internetu oraz narastająca przemoc w rodzinie.
<p>Szanse: Możliwość wprowadzenia do rodziny asystenta celem wsparcia rodziny przeżywających trudności w pełnieniu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, Wzmacnianie współpracy pomiędzy instytucjami wspierającymi rodziny, Edukacja rodziców, Wdrażanie do współpracy z rodziną dysfunkcyjną rodzin wspierających, Możliwość pozyskiwania funduszy unijnych i realizacji rządowych programów.</p>	<p>Zagrożenia: Zanik więzi i tradycji rodzinnych „pęd życia”, Zanik pozytywnych wzorców i godnych naśladowania autorytetów, Wzrost kosztów utrzymania, Ubóstwo wśród osób pracujących (nie tylko ekonomiczne ale przede wszystkim kulturowe) – umowy „śmieciowe”, praca „na czarno”, utrata zatrudnienia po urodzeniu dziecka, Wzrost patologicznych zachowań wśród dzieci i młodzieży (przemoc fizyczna i emocjonalna oraz cyberprzemoc, alkoholizm, narkomania), Dziedziczenie biedy i dysfunkcji występujących w rodzinach, Niestabilność prawa dotyczącego polityki społecznej, niespójność, częste zmiany i rozbieżności w interpretacji przepisów, „oderwanie” prawa od życia, Brak kwalifikacji adekwatnych do potrzeb lokalnego rynku pracy (szczególnie kobiety)</p>

ADRESACI PROGRAMU

Gminny Program Wspierania Rodziny skierowany jest do rodzin przeżywających trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo-wychowawczej, a także do rodzin zagrożonych zaistnieniem takiego problemu.

CELE PROGRAMU

Cel główny: tworzenie warunków sprzyjających wspieraniu rodziny i jej prawidłowego funkcjonowania na terenie gminy Miejska Górka.

Cele szczegółowe:

1. Diagnozowanie środowisk rodzinnych realizowane poprzez poniższe działania:
  - a) Wywiad środowiskowy w rodzinie przeżywającej trudności,
  - b) analiza sytuacji rodziny i środowiska rodzinnego oraz przyczyny kryzysu w rodzinie,
  - c) konsultacje ze specjalistami.
2. Praca z rodziną przeżywającą trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo wychowawczych realizowana poprzez poniższe działania:
  - a) zapewnienie rodzinom przeżywającym trudności w wypełnianiu funkcji opiekuńczo - wychowawczej wsparcia oraz pomocy asystenta rodziny,
  - b) działania aktywizujące społecznie i zawodowo na rzecz rodzin, w których członkowie rodziny pozostają bez pracy,
  - c) motywowanie członków rodziny do podejmowania działań na rzecz ograniczenia i niwelowania własnych dysfunkcji poprzez m.in. podjęcie terapii leczenia uzależnień, podjęcia terapii dla ofiar oraz sprawców przemocy domowej, podjęcia leczenia specjalistycznego w przypadku długotrwałej choroby,

- d) zapewnienie dostępności poradnictwa specjalistycznego oraz informowanie o miejscach, w których udziela się wsparcia i pomocy, w celu podniesienia umiejętności opiekuńczo-wychowawczych,
- e) systematyczne monitorowanie rodzin zagrożonych kryzysem.

3. Pomoc w opiece i wychowaniu dziecka realizowana poprzez poniższe działania:

- a) zapewnienie dziecku będącemu w rodzinie przeżywającej trudności wsparcia i pomocy asystenta rodziny,
- b) monitorowanie sytuacji dzieci z rodzin problemowych, dysfunkcyjnych i środowisk patologicznych,
- c) monitorowanie sytuacji zdrowotnej dzieci poprzez kontakt i współpracę z placówkami służby zdrowia,
- d) zapewnienie dzieciom pomocy opiekuńczo-wychowawczej,
- e) zabezpieczenie środków na pobyt dziecka w pieczy zastępczej.

REALIZATORZY PROGRAMU

- Ośrodek Pomocy Społecznej w Miejskiej Górcie ,
- Urząd Miejski w Miejskiej Górcie,
- Placówki Oświatowe,
- Komenda Powiatowa Policji w Rawiczu – Posterunek Policji w Miejskiej Górcie,
- Powiatowe Centrum Pomocy Rodzinie w Rawiczu,
- Ośrodek Kultury, Sportu i Aktywności Lokalnej w Miejskiej Górcie
- Placówki Służby Zdrowia
- Gminna Komisja Rozwiązywania Problemów Alkoholowych w Miejskiej Górcie,
- Zespół Interdyscyplinarny w Miejskiej Górcie,
- Stowarzyszenia i kluby sportowe,

Wymienione wyżej instytucje wiele swoich działań kierują w stronę udzielania różnych form pomocy rodzinie

OCZEKIWANE REZULTATY

W wyniku przeprowadzonych działań przewidywane jest osiągnięcie następujących efektów:

1. Poprawa funkcjonowania rodzin z problemami opiekuńczo-wychowawczymi,
2. Przeciwdziałanie odebraniu dziecka z rodziny biologicznej,
3. Zabezpieczenie podstawowych potrzeb bytowych rodzin celem zapobiegania wykluczeniu społecznemu,
4. Poprawa sytuacji dziecka w rodzinie,
5. Wzmocnienie współpracy pomiędzy instytucjami działającymi na rzecz dziecka i rodziny.

FINANSOWANIE

Finansowanie 3-letniego Gminnego Programu Wspierania Rodziny na lata 2024-2026 odbywać się będzie w ramach środków budżetu Gminy Miejska Górka uchwalanych corocznie, z dotacji z budżetu państwa oraz pozyskanych z innych źródeł.

MONITOROWANIE PRZEBIEGU PROGRAMU

Gminny Program Wspierania rodziny jest dokumentem otwartym i długofalowym. Będzie podlegał ewaluacji w zależności od występujących potrzeb rozpoznawanych i ustalanych przez podmioty zajmujące się sprawami rodziny. Monitoring będzie polegał na pozyskiwaniu informacji i danych od podmiotów realizujących poszczególne zadania, co umożliwi wgląd w zakres podejmowanych działań, ich analizę oraz ocenę skuteczności. Analiza i ocena zebranych informacji pozwoli na planowanie dalszych działań oraz doskonalenie działań dotychczas ustalonych. Zgodnie z art. 179 ustawy o wspieraniu rodziny i pieczy rodziny zastępczej w terminie do dnia 31 marca każdego roku Burmistrz składa Radzie Miejskiej roczne sprawozdanie z realizacji zadań z zakresu wspierania rodziny oraz przedstawia potrzeby związane z ich realizacją.

Koordinacją w zakresie realizacji Programu zajmuje się Kierownik Ośrodka Pomocy Społecznej w Miejskiej Górcie.

PODSUMOWANIE

Gminny Program Wspierania Rodziny zakłada tworzenie optymalnych warunków dla prawidłowego funkcjonowania rodzin na terenie gminy Miejska Górka oraz poprawy stylu i jakości ich życia. Wsparcie rodziny będzie miało charakter profilaktyczny, ochronny a rodzinie będą stwarzane możliwości samodzielnego zmierzenia się ze swoimi problemami, co zwiększy jej szanse na prawidłowe funkcjonowanie w środowisku i poczucie odpowiedzialności przy wykorzystywaniu też własnej aktywności i potencjału jaki posiada. Ważnym elementem powodzenia w zakresie realizacji Programu jest ścisła współpraca podmiotów zajmujących się sprawami rodziny i podejmowanie interdyscyplinarnych oraz komplementarnych działań.